

Natuurontwikkeling in het Bieslandse bos

Wat vinden de vogels ervan?

Tekst Caroline Elfferich

Fotografie Mark Kras

Tussen Delft en Pijnacker ligt het Bieslandse bos, een recreatiegebied dat in de jaren tachtig van de vorige eeuw is aangelegd in de weilanden in het kader van de Randstadgroenstructuur. Het is geen aaneengesloten bos, maar eerder een verzameling afzonderlijke percelen van verschillende omvang en inrichting. In het merendeel van de deelgebieden van het Bieslandse bos zijn bomen aangeplant in keurige rijtjes. Ten tijde van de aanleg was ik een beginnend vogelaar en regelmatig kwam ik in het zich ontwikkelende gebied om naar de vogels te kijken.

HET KREKENGEBIED

In de beginperiode waren de jonge boompjes van het Bieslandse bos nauwelijks terug te vinden tussen het hoog opgeschoten gras en de ruigtekruiden. Het terrein zag er uit als een braakliggende akker. Landschappelijk wellicht niet zo fraai, maar wel aantrekkelijk voor een aantal zeldzame vogelsoorten, waaronder de velduil. Eenmaal zag ik daar op een namiddag in de herfst vijf velduilen boven het terrein jagen, een onvergetelijk mooie ervaring.

De ontwikkeling ging voort, de boompjes werden groter waardoor het gebied al snel niet meer aantrekkelijk was voor velduilen, want deze uilen prefereren open terreinen. Nog steeds ging ik er heen om vogels kijken, maar nu vooral in één van de deelgebieden van het bos waar meer ruimte was gelaten voor natuurlijke ontwikkeling. Dat is een gebied met een oppervlakte van 23 hectare, zonder officiële naam. Bij de medewerkers van Staatsbosbeheer, de beherende instantie, staat het bekend als 'De Put', omdat het een laag gelegen poldertje is omringd door dijken. Lokale natuurliefhebbers gebruiken meestal de naam 'Het Krekengebied', vanwege de brede sloten die er te vinden zijn.

Omstreeks 1985 is het Krekengebied ingericht voor natuurontwikkeling, waarbij de bestaande sloten zijn verbreed. Op beperkte schaal zijn bomen geplant die zich kunnen handhaven op een vochtige bodem, zoals wilgen en elzen. Struiken als vlier, sleedoorn, roos, braam en hazelaar hebben zich spontaan gevestigd en zijn inmiddels flink ontwikkeld op de voedselrijke veen/klei bodem.

Vanaf het begin lopen er grote grazers in het gebied om het open, grazige karakter van een aantal plekken te behouden. Aanvankelijk werd het graaswerk verricht door jongvee, maar dat is in 1994 vervangen door IJslandse pony's, Galloway runderen en Soay schapen. Er loopt een wandelpad langs de rand van het gebied, maar het centrale gedeelte is niet toegankelijk.

BROEDVOGELS INVENTARISEREN

Vanaf 2003 inventariseer ik samen met mijn echtgenoot de broedvogels in het Krekengebied. We gaan daarbij te werk volgens de gestandaardiseerde methode voor territoriumkartering van SOVON Vogelonderzoek Nederland. Dat houdt in dat we het gebied tien tot vijftien keer bezoeken tijdens het broedseizoen,

De rietzanger liet lang op zich wachten en vestigde zich pas in het jaar 2000.

dus van maart tot en met juli. Meestal vinden de bezoeken plaats in de vroege ochtend, maar ook enkele malen in de avondschemering. Alle vogelwaarnemingen die duiden op territoriaal gedrag noteren we op een kaartje van het gebied. Naderhand werken we per soort uit waar en wanneer die in het gebied aanwezig was en op basis daarvan stellen we het aantal territoria vast. Mijn man en ik zijn niet de eerste inventariseerders van het Krekengebied. In 1988, kort na de aanleg, is door Fred van Hoorn de eerste broedvogelinventarisatie uitgevoerd. Fred deed in zijn verslag een voorspelling hoe de broedvogelpopulatie zou kunnen veranderen. Hij verwachtte dat de polder nog een paar jaar geschikt zou blijven voor weidevogels, maar met het hoger worden van de struiken en bomen zouden de echte weidevogels naar zijn idee verdwijnen. Verder voorspelde hij de komst van vogelsoorten die zich thuis voelen in een waterrijk gebied met riet en bosjes, zoals kleine karekiet, rietzanger, bosrietzanger en spotvogel. Tot slot verwachtte hij dat, naast de algemene soorten, verrassingen als boomvalk, bruine kiekendief, dodaars en wintertaling zich zouden kunnen vestigen.

In de afgelopen twintig jaar is het Krekengebied vrijwel ieder jaar geïnventreerd door verschillende tellers van de Vogelwacht Delft. De telgegevens worden jaarlijks gepubliceerd in een broedvogelverslag, dat wordt toegestuurd aan alle leden van de Vogelwacht. Inmiddels heeft het inventarisatiewerk voor het Krekengebied een aardige tijdreeks opgeleverd, die laat zien wat de vogels ervan vinden als een weiland verandert in een gebied waar natuurontwikkeling plaatsvindt. Het aantal soorten broedvogels verdriedubbelde (van 15 naar circa 45), evenals het aantal broedparen (van 77 naar circa 230). Laten we eens in wat meer detail bekijken hoe de broedvogelpopulatie zich ontwikkelde en een vergelijking maken met de voorspellingen van de eerste teller.

WEIDEVOGELS

Graspieper en veldleeuwerik zijn al heel spoedig verdwenen uit het Krekengebied: die waren duidelijk niet blij met de natuurontwikkeling. Het aantal broedparen van de scholekster schommelde in de afgelopen twintig jaar tussen twee en vijf paar zonder duidelijke trend, maar tureluur, grutto en kievit zijn sterk in aantal afgenomen. Toch hebben we zelfs in 2008 nog een of twee territoria vastgesteld van de twee laatstgenoemde steltlopers. De afgelopen vijf jaar hebben we echter niet eenmaal jongen gezien, dus waarschijnlijk gaat het meer om broedpogingen dan om succesvolle broedsels.

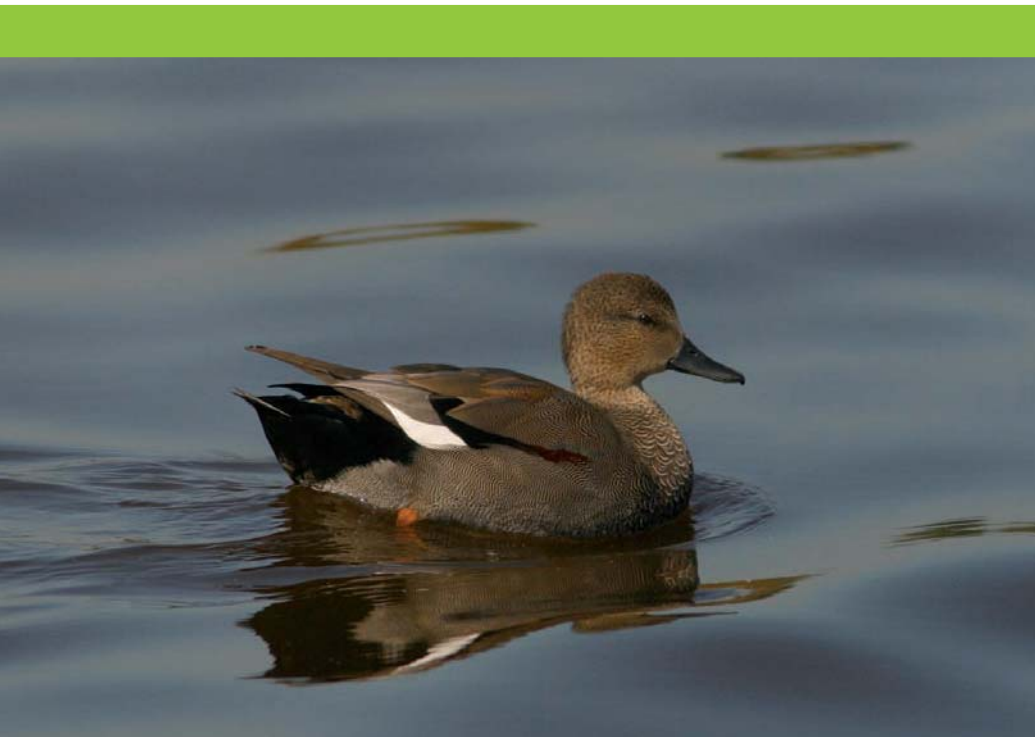
RIET- EN RUIGTEVOGELS

Hoewel de ontwikkeling van riet de eerste jaren wat moeizaam op gang kwam, waren kleine karekiet en bosrietzanger al snel van de partij, evenals grasmus, blauwborst en spotvogel. De rietzanger liet wat langer op zich wachten en vestigde zich pas in het jaar 2000 in het Krekengebied. De rietgors is vanaf de eerste telling in het gebied aanwezig en komt sindsdien jaarlijks tot broeden. Af en toe duikt binnen de gebiedsgrenzen een sprinkhaanzanger op en in 2007 werden we aangenaam verrast door twee snorrende snorren. Het is duidelijk dat het Krekengebied door de natuurontwikkeling aantrekke-

resulteerde in sterke inzinkingen van de Nederlandse broedvogelpopulatie in de jaren 1984 en 1991. Gelukkig gaat het inmiddels weer beter met de rietzangers en in 2008 konden we genieten van zeven zingende mannetjes in het Krekengebied.

BOS- EN PARKVOGELS

De eerste teller noemde geen bos- en parkvogels in zijn voorspelling. Dat leek wellicht iets voor de verre toekomst, maar in 1990 neemt de eerste merel al zijn intrek in het Krekengebied. Het duurt daarna nog wel een jaar of tien voordat het aantal broedparen aarzelend begint toe te nemen.

Links - De krakeend doet het goed in ons kikkerlandje.

Rechts - De kleine plevier beproefde eventjes zijn kansen op de kale oevers van brede sloten.

Slobeend, kuifeend en kneu, vogelsoorten die ook in het oorspronkelijke weiland broedden, waren daarentegen wel enthousiast over de natuurontwikkeling en namen in aantal toe. Hieruit blijkt dat niet alle vogels die in weilanden broeden, hetzelfde reageren op veranderingen. Iedere vogelsoort stelt andere eisen aan zijn leefomgeving. Afname van het oppervlakte grasland en verruiging van de vegetatie is ongunstig voor kieviten, die graag op weidse cultuurgraslanden broeden. Maar voor slob-eenden, die langs slootkanten nestelen, is het verlies aan graslandkwaliteit geen probleem.

lijker is geworden voor riet- en ruigtevogels.

De volgorde waarin de soorten verschijnen, kan te maken hebben met hun specifieke voorkeur voor het ontwikkelingsstadium van het terrein, maar er kunnen ook andere factoren meespelen. Zo denk ik dat late verschijning van de rietzanger in het Krekengebied niet veroorzaakt wordt door de lokale omstandigheden, maar veeleer door extreme droogte in de Afrikaanse overwinteringgebieden. In de Atlas van de Nederlandse Broedvogels (2002) valt te lezen dat destijds veel overwinterende rietzangers in Afrika stierven en dat

In hetzelfde jaar dat de merel verschijnt, laat ook de fitis van zich horen. Fitissen zijn er meestal als de kippen bij als ergens een nieuw stukje bos wordt aangelegd. De uiterlijk sterk op de fitis gelijkende tjiftjaf heeft juist een voorkeur voor ouder bos en dat blijkt duidelijk uit de telgegevens. De tjiftjaf vestigt zich zes jaar later in het Krekengebied dan de fitis, op het moment dat het maximale aantal broedparen voor de fitis al is bereikt. In 2008 telden we voor de fitis vijftien en voor de tjiftjaf zeven territoria, dus de fitis is nog steeds in de meerderheid. Naast merel en fitis komen er nog vele andere bos- en park-

vogels het Krekengebied bevolken. In volgorde van verschijning gaat het om: koekoek, winterkoning, tuinfluiter, heggenmus, houtduif, zwartkop, ekster, zwarte kraai, holenduif, zanglijster, staartmees, koolmees, gaai, grote bonte specht, pimpelmees, spreeuw, roodborst en vink. De kraaiachtigen laten tot het nieuwe millennium op zich wachten, waarschijnlijk omdat de bomen dan pas hoog genoeg zijn naar hun zin. Holenbroeders, als holenduif en koolmees, komen nog later dan de kraaiachtigen. Daarbij moet worden opgemerkt dat de eerste hollenbroeders hun intrek namen in een gemaaltje dat zich aan de rand van het Krekengebied bevindt. Er

hangen geen nestkasten in het gebied en natuurlijke nestholtes zijn in 2008 nog steeds schaars.

WATERVOGELS

De watervogels worden evenmin genoemd in de voorspelling, maar gezien hun prominente aanwezigheid in het Krekengebied kunnen ze niet onbesproken blijven. In 1988 huisvestte het gebied wilde eend, slobbeend, kuifeend, meerkoet en waterhoen. Deze soorten zijn gebleven en het aantal broedparen is toegenomen. Er verschenen nieuwe sterren aan het firmament, zoals: fuut, knobbelzwaan, nijlgans, krakeend,

grauwe gans en Canadese gans. Het meest spectaculair vind ik persoonlijk de komst van de grauwe ganzen. In 1985 had ik geen moment verwacht dat er grauwe ganzen in Pijnacker zouden gaan broeden. Deze vogels broedden destijds niet of nauwelijks in ons land, maar ze maakten een formidabele comeback, nadat ze in de eerste decennia van de twintigste eeuw bijna waren uitgeroeid door overbejaging en drooglegging van moerassen. In 2000 verscheen het eerste paar en zes jaar later telden we dertien broedparen. Daarna nam het aantal niet verder toe, wellicht door de komst van een vos in het gebied. Tijdens de snelle opbloei van de grauwe ganzenpopulatie zagen we ook vrij plotseling de krakeend in aantal toenemen. Dat komt overeen met de landelijke trend: de krakeend doet het de afgelopen jaren overal goed in Nederland (Atlas van de Nederlandse Broedvogels, 2002). Het is nog grotendeels onduidelijk wat het succes van deze sierlijke eendjes verklaart, maar wellicht is de kwaliteit van het slootwater verbeterd.

VERRASSINGEN

Er werden verrassingen voorspeld en die zijn gekomen! Maar zoals dat gaat met verrassingen... ze laten zich niet voorspellen. Boomvalk, bruine kiekendief, dodaars en wintertaling zijn in de afgelopen twintig jaar wel waargenomen in het Krekengebied, maar zekere broedgevallen van deze soorten zijn mij niet bekend. In 2002 werd wel melding gemaakt van een mogelijk broedgeval van de bruine kiekendief en in 2008 bleven enkele paartjes wintertalingen tot vrij laat in het seizoen hangen in het gebied. De talingen gedroegen zich heimelijk en we hoopten op een broedgeval, maar dat gebeurde niet.

Verrassingen die wél kwamen, in de vorm van minder algemene broedvogels, waren: kleine plevier, zomertaling, patrijs, steenuil, ransuil, nachtegaal, waterral, ijsvogel, halsbandparkiet en de eerder genoemde sprinkhaanzanger en snor. Deze vogelsoorten komen niet jaarlijks tot broeden in het Krekengebied. Meestal gaat het om één of enkele broedparen en bij zulke lage dichtheden is de kans groot dat een soort lokaal uitsterft als een individu doodgaat of een andere plek opzoekt.

Het Krekengebied is naar mijn idee nog steeds geschikt voor het merendeel van de genoemde soorten, maar dat geldt niet voor de kleine plevieren, die tussen 1990 en 1994 hun kansen beproefden op de kale oevers van de brede sloten. Daarna raakten de oevers teveel begroeid voor de kleine pioniers en die zijn dan ook vertrokken.

CONCLUSIE EN NIEUWE VOORSPELLING

Het zal duidelijk zijn, door de verdriedubbeling van de broedvogelbevolking, dat de natuurontwikkeling in het Krekengebied door veel vogelsoorten wordt gewaardeerd, vooral omdat er nieuwe biotopen beschikbaar zijn gekomen. Alleen de echte weidevogels konden zich niet handhaven. De voorspellingen van de eerste teller bleken vrij aardig te kloppen; nu is het tijd voor een nieuwe voorspelling.

Met het ouder worden van het bos zal het Krekengebied voor veel bosvogels aantrekkelijker worden, met uitzondering van soorten die een voorkeur hebben voor jong bos, zoals fitis en tuinfluiter. Als de natuurlijke processen onbelemmerd hun gang kunnen gaan, zullen het open water, de graslandjes en het riet verdwijnen en zal het gebied dichtgroeien met bos. Maar ik verwacht dat Staatsbosbeheer zal trachten het open karakter te behouden door middel van maaien, begrazing, snoeien en uitbaggeren van sloten. Het hangt dus voor een belangrijk deel af van het beheer of het Krekengebied geschikt zal blijven voor vogels die van grasland, water, riet of ruigte houden. En, o ja...de verrassingen mogen van mij blijven komen!

LITERATUUR

SOVON Vogelonderzoek Nederland (2002) | Atlas van de Nederlandse Broedvogels 1998-2000 | Nederlandse Fauna 5.

Caroline Elfferich is biologe en publiceert regelmatig in Natura. Ze inventariseert voor FLORON en SOVON.